

Nr 13

Utlåtande angående användande av riksbankens vinst för år 1961 samt utlåtande i anledning av dels framställning av fullmäktige i riksbanken angående dispositionen av överskotten från riksbankens rörelse, dels ock i ämnet väckta motioner.

Enligt § 1 i den för bankoutsrottet gällande instruktionen åligger det utskottet att till riksdagen meddela yttrande och förslag om användande av den under föregående året upplupna bankovinsten.

I riksstaten för budgetåret 1961/62 har under rubriken Riksbanksfonden upptagits ett belopp av 50 miljoner kronor.

Enligt den av fullmäktige i riksbanken till utskottet avgivna berättelsen angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1961 uppgick riksbankens nettovinst för nämnda år till 230 371 801 kronor 21 öre. Såsom balanserade vinstmedel från föregående år redovisades ett belopp av 442 320 kronor 01 öre. Till förfogande stående vinstmedel utgör sålunda 230 814 121 kronor 22 öre.

Utskottet har i fråga om bankovinsten för år 1961 inhämtat yttrande från fullmäktige i riksbanken. I skrivelse den 1 mars 1962 har fullmäktige framfört förslag rörande användandet av 1961 års vinst. I samband därmed har fullmäktige i riksbanken i sin skrivelse upptagit till behandling frågan om riksbankens vinster och förmögenhet i stort och därvid framlagt förslag rörande dispositionen av från tidigare år ackumulerade vinstmedel.

I riksbanksfullmäktiges skrivelse, vilken såsom bilaga fogats till detta utlåtande, hemställs sålunda att bankoutsrottet ville föreslå riksdagen besluta

dels att av riksbankens tillgängliga vinstmedel

a) ett belopp av 50 000 000 kronor skall inlevereras till statsverket under budgetåret 1961/62,

b) ett belopp av 50 000 000 kronor skall överföras till en riksbankens byggnadsfond,

c) ett belopp av 130 000 000 kronor skall överföras till kursdifferenskontot,

d) återstående belopp 814 121 kronor 22 öre skall kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel;

dels att därefter av de medel som avsatts för särskild nedskrivning på obligationer och av på kursdifferenskontot inestående medel

a) ett belopp av 500 000 000 kronor avskrivs å riksbankens fordran på svenska staten, varvid skattkammарväxlar på detta belopp utan likvid överlämnas till riksgäldskontoret,

b) ett belopp av 250 000 000 kronor i enlighet med vad i skrivelsen sagts avsättes till en särskild riksbankens blivande jubileumsdonation till främjande av till Sverige anknuten vetenskaplig forskning, att avskild från riksbankens rörelse i övrigt enligt i skrivelsen angivna riktlinjer förvaltas av riksbanken,

c) återstående belopp får kvarstå å kursdifferenskontot;

dels ock att i enlighet med vad i skrivelsen anförts uppdraga åt en särskild riksdagens kommitté att utreda och för riksdagen framlägga förslag till närmare bestämmelser rörande riksbankens förutnämnda jubileumsdonations handhavande och utnyttjande.

Rörande motiveringen för ovan anförda förslag hänvisar utskottet till fullmäktiges här bifogade skrivelse.

I anledning av fullmäktiges i riksbanken skrivelse, som i de delar vilka icke avsåg användandet av 1961 års vinst var av beskaffenhet att föranleda anmälan till talmännen jämlikt § 21 riksdagsstadgan, har inom riksdagen väckts följande till utskottet hänvisade motioner.

I. de likalydande motionerna I: 573 av herr *Bergman m. fl.* samt II: 691 av herr *Antonsson m. fl.*, vari yrkats

1) att riksdagen måtte avslå bankofullmäktiges förslag om jubileumsfond under bankens förvaltning;

2) att riksdagen måtte besluta att riksbanken till statsverket skall inleverera dessa vinstmedel om 250 miljoner samt att desamma skall avsättas för en särskild Statlig forskningsfond;

3) samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om att en parlamentarisk kommitté med i motionen angiven sammansättning måtte tillsättas i stället för den av bankofullmäktige föreslagna riksdagens särskilda kommitté,

II. motionen II: 692 av herr *Helén*, vari hemställts att riksdagen i samband med behandlingen av riksbanksfullmäktiges skrivelse av den 1 mars 1962 till bankoutskottet angående dispositionen av upplupna vinstbelopp från riksbanken måtte uttala, att kommittén skall vid sin utredning angående riktlinjerna för den föreslagna donationsfonden särskilt söka åstadkomma en gränsdragning och arbetsfördelning i förhållande till redan existerande stödformer, så att garantier så långt möjligt skapas för att svensk forskning genom den nu föreslagna donationen erhåller ett reellt nettotillskott från det allmännas sida.

III. motionen II: 693 av herr *Svensson* i Ljungskile, i vilken föreslagits att riksdagen måtte besluta

dels att av de medel som avsatts för särskild nedskrivning på obligationer och av på kursdifferenskontot inestående medel

a) ett belopp av 500 000 000 kronor avskrivs å riksbankens fordran på svenska staten, varvid skattkammarväxlar på detta belopp utan likvid överlämnas till riksgäldskontoret,

b) återstående belopp får kvarstå å kursdifferenskontot;

dels ock att i enlighet med vad i motionen anförts uppdraga åt en särskild riksdagens kommitté att utreda och för riksdagen framlägga förslag om hur riksbankens 300-årsjubileum bör firas. Denna kommitté bör jämväl pröva förslaget om en riksbankens eventuella jubileumsfond.

Beträffande de skäl som anförts till stöd för de i motionerna framställda yrkandena, får utskottet hänvisa till motionerna II: 691, II: 692 resp. II: 693.

Utskottet

Som belyses i riksbanksfullmäktiges skrivelse har en betydande ökning av riksbankens vinst skett under senare år. Medan den redovisade vinsten år 1951 uppgick till 86 miljoner kronor gav riksbankens rörelse 1961 ett överskott av 230 miljoner kronor. De medel, som från riksbanken årligen inlevereras till statsverket, begränsades fram till och med 1958 till 15 miljoner kronor, varefter det till statsverket överförda beloppet uppgått till 50 miljoner kronor. Skillnaden mellan redovisad vinst och inlevererade medel, vilken sålunda efter hand stigit betydligt, har reserverats i riksbanken. På så sätt hade vid 1961 års slut de synliga reserverna växt till närmare en miljard kronor. Då vidare icke oväsentliga nedskrivningar av bokföringsvärdet å värdepapper och valutor skett, har riksbankens förmögenhetsställning nått en omfattning som aktualiserat en översyn av vinst- och förmögenhetsdispositionen. Utifrån överbäganden i denna fråga har riksbanksfullmäktige framställt de ovan anförda förslagen. Innan utskottet tar upp de olika förslagen till behandling, skall vissa allmänna spörsmål beröras.

Till viss del kan riksbankens vinst sättas i samband med dess ensamrätt att utgiva sedlar och med de bestämmelser rörande sedeltäckning som gäller. Tillhandahållandet av betalningsmedel ger visserligen i och för sig ingen direkt påtaglig avkastning. Men de värden, med vilka stat och allmänhet tillhandlar sig sedlar från riksbanken, kan ge en lägre eller högre förräntning. I den mån bankens sedelutgivning motsvaras av en uppläggning av reserver i guld uppkommer ingen omedelbar vinst av rörelsen. Ett överskott uppstår däremot då sedlar utbytas mot räntebärande obligationer eller andra värdepapper. Från dessa utgångspunkter får dels den ökade sedelutgivningen och dels den relativa förskjutning mot värdepapper, som skett beträffande riksbankens sedeltäckningstillgångar, tillmätas betydelse för utvecklingen av bankens vinst.

Vid sidan av förändringar i sedelutgivningen och i fördelningen mellan räntebärande och icke räntebärande tillgångar i riksbanken påverkas givetvis vinsten av det allmänna ränteläget, som är bestämmande för avkast-

ningen på de subsidiära sedeltäckningstillgångarna. Utvecklingen av riksbankens vinst har under senare tid i konsekvens därmed influerats av det rådande jämförelsevis höga ränteläget.

Förändringar i riksbankens vinst kan vidare inträda genom bankens marknadsoperationer. Med de köp och försäljningar av värdepapper, som för riksbanken utgör ett medel att genomföra dess kredit- och penningpolitiska uppgifter, kan följa förmögenhetsvinster eller förmögenhetsförluster. Därav följande återverkningar på riksbankens vinst kan bli av betydande omfattning.

Som ovan framhållits betingas riksbankens vinst delvis av att den bland bankens skulder tungt vägande posten »utelöpande sedlar» icke är förenad med några direkta kostnader, medan de mot denna skuld balanserade tillgångarna ger en ränteavkastning. Till betydande del utgöres dessa tillgångar av statsobligationer och skattkamarväxlar, varför sålunda riksbankens vinst i viss utsträckning kan sägas bestå av från statsverket erlagda statsskuldräntor. Betraktade man statsverket och riksbanken som en enhet och sammanförde deras tillgångar och skulder samt därvid såge sedelutgivningen som en form av statsupplåning, bleve resultatet följande. Den på så sätt konsoliderade »statsskulden», bleve, om för riksbankens del endast utelöpande sedlar och däremot svarande tillgångsposter beaktas, till sitt belopp lika med statsskulden i riksgäldskontorets räkenskaper. Däremot skulle kostnaderna för statsupplåningen komma att reduceras med ett belopp motsvarande den del av riksbankens vinst som kan hänföras till sedelutgivningen.

Det här anförda betraktelsesättet äger inte i allt giltighet beträffande riksbankens vinst — vinstutvecklingen under senare år har även påkallats av sådana speciella faktorer som t. ex. insättningar av medel på konton för investering i rörelse. Den förda diskussionen synes dock tillämplig så till vida att därav framgår att frågan om disposition av överskotten från riksbankens rörelse äger ett naturligt samband med redovisningen av statsskulden och av kostnaderna för statsupplåningen. I förening med de övriga synpunkter på denna fråga, som anføres i fullmäktiges skrivelse, finner utskottet detta tala för att man vid inlevererande till statsverket av överskottsmedel från riksbanken söker finna former därför, som inte medför några reala effekter utöver dem som sammanhänger med en förändring i statsskuldens storlek.

En annan av riksbanksfullmäktige berörd fråga, som har betydelse för bedömningen av fullmäktiges förevarande förslag, är vilka krav på värdepappersportföljens storlek och sammansättning som bör ställas för att riksbanken effektivt skall kunna genomföra av dess penning- och kreditpolitiska uppgifter betingade operationer på marknaden. Utöver det naturliga konstaterandet att värdepappersportföljens sammansättning och storlek måste vara sådan att riksbanken kan operera i de mest skilda lägen på kredit-

marknaden, kan inga enkla grunder anföras efter vilka kraven på värdepappersportföljen kan bestämmas. Enligt utskottets mening torde det få ankomma på fullmäktige att utifrån målsättningen om en effektiv kreditpolitisk handlingsberedskap bedöma behovet av värdepapper.

Användningen av 1961 års bankovinst

Då utskottet nu övergår till att behandla de skilda förslag rörande dispositionen av riksbankens överskottsmedel som framförts i fullmäktiges framställning och i motioner väckta med anledning av denna, skall först upptas frågan om användandet av bankovinsten för år 1961. I fullmäktiges skrivelse i denna del föreslås att 50 miljoner kronor skall inlevereras till statsverket, 50 miljoner kronor skall överföras till en riksbankens byggnadsfond, 130 miljoner kronor skall överföras till kursdifferenskontot samt återstoden av 1961 års vinst, 814 121 kronor 22 öre, skall kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel. I fråga om avsättningen till en riksbankens byggnadsfond vill utskottet erinra om att frågan om den framtida dispositionen av riksbankshuset varit föremål för behandling vid innevarande session. Med hänsyn till att ett tillgodoseende av riksdagens lokalbehov kan komma att förutsätta ianspråktagande av riksbankshuset, har riksdagen med bifall till bankoutskottets utlåtande nr 4 bemyndigat fullmäktige i riksbanken att vidtaga åtgärder för att säkerställa dispositionsrätten till en lämplig tomt. Mot bakgrund av att riksdagen sålunda bedömt, att det inom en nära framtid kan bli aktuellt att anskaffa en ny fastighet för riksbanken, finner utskottet lämpligt att medel avsättes för ett sådant ändamål. Utskottet har ej heller något att erinra mot fullmäktiges övriga förslag i fråga om användande av bankovinsten för 1961.

Utskottet vill i detta sammanhang till besvarande av en synpunkt som anförts i motion II: 693 framhålla, att framtida utskott icke genom att fullmäktiges förslag till användning av 1961 års vinst nu accepteras kan bli bundna i fråga om de förslag till användande av bankovinsten, som de till följd av gällande instruktion för utskottet kan komma att avge till riksdagen.

Nedskrivning av statsskulden

Vad sedan angår fullmäktiges i riksbanken förslag med avseende på de medel som avsatts för särskild nedskrivning på obligationer och på medel inestående på kursdifferenskontot hemställs först att ett belopp av 500 miljoner kronor avskrivs å riksbankens fordran på svenska staten. Denna avskrivning skulle ske genom att skattkamarväxlar till nämnda belopp utan likvid överlämnas till riksgäldskontoret. Den form för inleverans av överskottsmedel till statsverket, som fullmäktige här föreslagit, tillgodoser väl de allmänna synpunkter på detta spørsmål som utskottet ovan anför. Utskottet tillstyrker därför ett sådant förfarande att genomföras då skatt-

kammarväxlar på ifrågavarande belopp förfaller. I budgettekniskt hänseende bör denna transaktion följa samma metod som tidigare använts vid liknande överföringar av fondmedel, exempelvis då folkpensioneringsfonden tillfördes 550 miljoner kronor budgetåret 1958/59. Minskningen av statsskulden bör sålunda få återverka på budgetutjämningsfonden i form av en förbättring av dess balans. Riksgäldsfondens ställning kommer i konsekvens därmed och via dess avräkning med statsregleringsfonden beträffande kassaförstärkning åt statsverket inte att undergå någon förändring i förhållande till läget före nedskrivningen.

Avsättning till en riksbankens jubileumsfond

Med tanke på riksbankens snart förestående 300-års jubileum har fullmäktige föreslagit, att 250 miljoner kronor avsättes till en särskild riksbankens jubileumsfond. Beträffande denna fråga vill utskottet först anknyta till sitt tidigare uttalande vari framhålles, att på fullmäktige bör få ankomma att bedöma bankens behov i fråga om värdepappersportföljens storlek och sammansättning. I enlighet därmed anser sig utskottet böra acceptera och utgå från fullmäktiges i förevarande skrivelse gjorda uttalande att fullmäktige »mot bakgrunden av överväganden, som redovisats i dess föregående diskussion av portföljsbehoven för marknadsoperationer, för närvarande icke ansett sig kunna gå längre än till angivna 500 milj. kr. i fråga om ett definitivt 'utsläckande' av tillgångar i riksbankens värdepappersportfölj». Accepterandet av fullmäktiges bedömning innebär att utskottet icke kan tillstyrka den i de likalydande motionerna I: 573 och II: 691 gjorda hemställan att riksdagen måtte besluta, att riksbanken till statsverket skall inleverera vinstmedel om 250 miljoner kronor för avsättning till en särskild statlig forskningsfond.

Av detta utskottets ställningstagande följer även att de ifrågavarande 250 miljonerna bör stå till fullmäktiges disposition för marknadsoperationer. Detta skulle vara möjligt såväl vid medlens avsättning till en riksbankens jubileumsfond i enlighet med fullmäktiges förslag som vid avsättning till kursdifferenskontot på sätt föreslagits i motion II: 693. Utskottet har ansett att en lösning efter sistnämnda linje skulle ha vissa fördelar, då den medger större frihet vid prövningen av olika användnings sätt för avkastningen av de reserverade medlen. Utskottet har emellertid stannat vid att tillstyrka fullmäktiges förslag att medlen avsätts till en riksbankens jubileumsfond. Riksbanken hör till de äldsta av våra nu verk samma offentliga institutioner. Som fullmäktige framhåller intar den vidare internationellt sett en unik position inte blott som den äldsta centralbanken i världen utan även som den centralbank som haft en speciell och genom hela sin verksamhetstid i stort sett oförändrad organisation, från början ägd av och anknuten till landets parlament. Dessa förhållanden anser utskottet motivera att av riksbankens överskottsmedel avskiljes en sär-

skild fond med anknytning till riksbankens år 1968 infallande 300-årsjubileum. Inrättandet av en sådan fond torde vidare enligt utskottets mening inte behöva innebära en begränsning av möjligheterna att fritt pröva olika sätt att använda fondmedlens avkastning.

För att närmare överväga och utforma förslag till riktlinjer för dispositionen av jubileumsfondens avkastning vill utskottet, med tillstyrkan av fullmäktiges förslag, föreslå att en särskild kommitté tillsättes. Det synes lämpligt att statsministern och talmännen anmodas att jämte med av dem utsedda andra ledamöter i denna kommitté utforma förslag till riktlinjer att sedermera föreläggas riksdagen. Med intresse har utskottet tagit del av de i motionerna I: 573 och II: 691 framförda synpunkterna beträffande angelägenheten av att nå en bättre samordning av stödet åt forskningen samt av det i motion II: 692 betonade önskemålet att forskningen erhåller ett reellt nettotillskott från det allmännas sida. Utskottet anser emellertid att ifrågakommande kommittés övervägande beträffande fondens användning och sättet för fondavkastningens fördelning icke bör begränsas genom några uttalanden från utskottets sida. Kommittén bör sålunda ha frihet att självständigt pröva de olika synpunkter på dispositionen av fondmedlen som anförts i fullmäktiges skrivelse och i nyssnämnda motioner. Utan att binda kommittén i dess arbete vill utskottet i likhet med fullmäktige och motionärerna blott uttala sin anslutning till tanken att fondens avkastning bör användas för stöd åt vetenskaplig forskning.

Beträffande formerna för avsättningen av medel till jubileumsfonden vill utskottet beröra vissa punkter i fullmäktiges förslag, vilka samtidigt betingar de utgångspunkter som skall gälla för kommitténs arbete. Utskottet har intet att erinra mot att de 250 miljoner kronor som skall avsättas till jubileumsfonden avräknas med användande av de bokförda beloppen för ifrågakommande värdepapper. Huruvida avkastningen bör läggas till fondens kapital fram till år 1968 eller redan dessförinnan tagas i anspråk, bör övervägas av den särskilda kommittén och bli föremål för riksdagens prövning, när kommitténs förslag förelägges riksdagen. Intill dess får avkastningen läggas till fondens kapital. Fondens förvaltning bör handhas av riksbanken som därvid skall tillförsäkras rätt att vid behov utnyttja fondens värdepappersinnehav för sina marknadsoperationer och över huvud taget för sådana byten av värdepapper och liknande transaktioner, som riksbankens rörelse kan göra erforderliga. Sådana transaktioner skall genomföras utan förfång för jubileumsfondens egendoms- och avkastningsintressen, sådana dessa marknadsmässigt låter sig bestämma vid transaktionstillfället.

Aberopande det ovan anförda får utskottet hemställa,
att riksdagen måtte

I. besluta att av riksbankens tillgängliga vinstmedel

Bankoutskottets utlåtande nr 13 år 1962

a) ett belopp av 50 000 000 kronor skall inlevereras till statsverket under budgetåret 1961/62,

b) ett belopp av 50 000 000 kronor skall överföras till en riksbankens byggnadsfond,

c) ett belopp av 130 000 000 kronor skall överföras till kursdifferenskontot,

d) återstående belopp 814 121 kronor 22 öre skall kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel;

II. besluta att därefter av de medel som avsatts för särskild nedskrivning på obligationer och av på kursdifferenskontot inestående medel

a) ett belopp av 500 000 000 kronor avskrivs å riksbankens fordran på svenska staten, varvid skattkamarväxlar på detta belopp utan likvid överlämnas till riksgäldskontoret,

b) med avslag av i motionerna I: 573 och II: 691 under 1) och 2) gjorda yrkanden samt av i motion II: 693 under b) ställt yrkande ett belopp på 250 000 000 kronor i enlighet med vad ovan sagts avsättes till en särskild riksbankens jubileumsfond att avskild från riksbankens rörelse i övrigt förvaltas av riksbanken,

c) återstående belopp får kvarstå å kursdifferenskontot;

III. med avslag av i motionerna I: 573 och II: 691 under 3) ställt yrkande samt av i motion II: 693 ställt yrkande rörande tillsättande av kommitté besluta att i enlighet med vad ovan anförts uppdraga åt en särskild riksdagens kommitté att utreda och för riksdagen framlägga förslag till närmare bestämmelser rörande riksbankens jubileumsfonds handhavande och utnyttjande.

IV. anse motion II: 692 besvarad med vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 3 april 1962

På bankoutskottets vägnar:
NILS STAHLÉ

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Stähle, Fahlander, Schmidt, Aspling*, Hansson Gustaf Henry, Larsson Nils Theodor*, Gorthon* och Larsson Ake;
från a n d r a kammaren: herr Regnéll*, Sköldin*, Persson i Appuna*, fru Renström-Ingenäs, herrar Hansson i Önnarp, Hagnell*, Carlsson i Tibro och Larsson i Umeå.

* Ej närvarande vid justeringen.

Till Riksdagens Bankoutskott

I skrivelse den 6 februari 1962 har bankoutskottet anhållit, att fullmäktige i riksbanken ville till utskottet inkomma med yttrande angående användande av bankovinsten för år 1961. Med anledning härav får fullmäktige anföra följande.

I sitt yttrande över användandet av 1960 års vinst uttalade fullmäktige sin avsikt att i samband med framläggandet av 1961 års bokslut inkomma till riksdagen med förslag om den framtida dispositionen av överskotten från riksbankens rörelse. Fullmäktige kommer därför att i detta sammanhang behandla icke blott användandet av 1961 års vinst, utan även frågan om riksbankens vinster och förmögenhet i stort.

Riksbankens bruttovinst har under de senaste åren stigit kraftigt som ett resultat av en ökad omslutning och en högre förräntning på portföljen av svenska och utländska värdepapper. En del av bruttovinsten har varje år använts för nedskrivningar på bankens innehav av svenska obligationer. Återstoden, riksbankens redovisade vinst, har sedan disponerats så att enligt riksdagens beslut en del inlevererats till statsverket och återstoden använts till en förstärkning av riksbankens reserver genom avsättning till ett kursdifferenskonto. Det till statsverket årligen inlevererade beloppet utgjorde länge 15 milj. kr. men har de båda sista åren fastställts till 50 milj. kr. Vid dispositionen av 1960 års vinst beslöts dessutom, att 70 milj. kr. skulle användas för en särskild nedskrivning av portföljen av svenska obligationer.

Dispositionen av riksbankens vinst under de senaste åren visas närmare i nedanstående sammanställning (belopp i milj. kr.).

Verksamhetsår	Vinst	Till statsverket	Till kursdiff.-kontot	Till särskild nedskrivning	Kursdiff.-kontot 31/12 följande år
1951	86	15	71	—	182
1952	66	15	51	—	235
1953	80	15	65	—	302
1954	51	15	36	—	341
1955	29	15	13	—	356
1956	31	15	16	—	373
1957	45	15	31	—	405
1958	145	15	129	—	534
1959	133	50	83	—	615
1960	195	50	75	70	686
1961	230

Vid bedömningen av utvecklingen av riksbankens vinst måste man taga hänsyn till att den under de senaste åren påverkats av tillfälliga faktorer

Bihang till riksdagens protokoll 1962. 8 saml. Nr 13

och att man därför inte kan dra slutsatsen att den under de närmaste åren kommer att ligga kvar vid sin nuvarande höga nivå. Den starka stegringen sedan 1955 kan till stor del återföras till den höga förräntningen på svenska statsobligationer och andra statsskuldförbindelser, insättningen av s. k. steriliserade statsmedel på särskilda konton i riksbanken, insättningar på konton för investering i rörelse, samt slutligen vinsten å utrikesrörelsen, som de senaste åren legat exceptionellt högt till följd av den goda avkastningen på valutareserven.

De särskilt insatta statsmedlen uppgick vid utgången av 1955 till 110 milj. kr. och hade vid utgången av 1958 stigit till 1 090 milj. kr. Därefter reducerades de under 1959 till 90 milj. kr. och försvann under 1960. Nedgången komparerades småningom av en ökning av insättningar på konton för investering i rörelse; behållningarna å dessa har stigit från 7 milj. kr. 1955 till 282 milj. kr. 1959, 1 144 milj. kr. 1960 och 1 230 milj. kr. vid slutet av år 1961. Det är de senaste årens möjligheter till särskilda skatteförmåner vid insättning av investeringsfundsmedel i riksbanken som lett till ansvällningen av dessa konton. De nämnda formerna av särskild inlåning i riksbanken har ökat riksbankens omslutning och vinst med betydande belopp. Det förtjänar i detta sammanhang nämnas att detta förhållande är fullt förenligt med att insättningar på investeringskonton inneburet en avsedd reduktion av bankernas och allmänhetens likviditet; effekten har varit att likvida tillgångar överflyttats till riksbanken från affärsbankerna, där de kunde ha legat till grund för en ökad kreditgivning och, denna process har även bidragit till affärsbankernas tidvis stora skuldsättning till riksbanken.

De höga vinsterna under de senare åren av 1950-talet har gjort det möjligt att företaga nedskrivningar och göra avsättningar till reserver med följd att riksbankens förmögenhetsställning i motsvarande grad stärkts.

Innehavet av *svenska obligationer* bokföres till kurser, som ligger under de på marknaden noterade köpkurserna, varför här finnes en betryggande dold reserv mot kursfluktuationer.

Innehavet av *utländska valutor* bokföres till den av riksbanken noterade lägre marginalkursen. Genom att marknadskurserna, bestämda t. ex. som affärsbankernas mot allmänheten noterade köpkurser, ligger högre, finnes även här en viss dold reserv, som dock icke är av någon väsentlig storleksordning. Ett större kursfall på utländska valutor skulle därför få täckas ur kursdifferenskontot.

Bland de synliga reserverna märks främst *kursdifferenskontot*. Uppbyggnaden av detta konto tog sin början år 1946. I fullmäktiges skrivelse till bankoutskottet den 23 februari 1950 hänvisas till de förlustrisker, som följer av att riksbanken i sin penningpolitik måste bedriva omfattande affärer med och inneha avsevärda behållningar av utländska valutor och svenska värdepapper. Kursdifferenskontot skulle betraktas som en allmän reserv för att möta eventuella förluster på handeln med valutor och värdepapper.

Den tidigare nämnda *särskilda nedskrivningen å obligationer*, som företogs vid dispositionen av 1960 års vinst, har icke påverkat obligationsportföljens bokförda värde, utan är upptagen bland »Övriga skulder» i riksbankens balansräkning.

Riksbankens *grundfond* och *reservfond*, för vilka bestämmelser återfinnes i 3 och 4 §§ riksbankslagen, bör givetvis också inräknas bland reserverna;

slutligen tillkommer *balanserade vinstmedel* och, för andra tidpunkter än års slutet, under året ackumulerad vinst. Från pensionsfonderna torde man i detta sammanhang kunna bortse. Avbetalningslånefonden har förts som en skuldpost. Den skall enligt principbeslut av 1952 års riksdag återföras till statsverket.

Storleken av riksbankens redovisade reserver utgjorde enligt balansräkningen den 31 december 1961 1 057 milj. kr.:

<i>Tillgångar</i>	10 135
Guld.....	934
Valutor.....	2 396
Skattkammarväxlar.....	4 105
Svenska obligationer.....	1 597
Övriga tillgångar.....	1 103
<i>Skulder</i>	9 078
Utelöpande sedlar.....	6 870
Checkräkning.....	374
Andra inlåningsräkningar.....	1 254
Avbetalningslånefond.....	65
Övriga skulder.....	515
<i>Reserver</i>	1 057
Kursdifferenskonto.....	687
Särskild nedskrivning å obligationer.....	70
Grundfond.....	50
Reservfond.....	20
1961 års vinst.....	230

Innan fullmäktige ingår på sina konkreta överväganden och förslag, vill fullmäktige anföra en del mera allmänna synpunkter på spørsmålet om en centralbanks ställning, vad avser dess vinster och förmögenhetsställning.

Det behöver inte sägas, att frågan om verksamhetens vinst och rent räntabilitetsmässiga avkastning för en centralbank aldrig kan få ses på samma sätt som för andra företag. En centralbank är inte till för att ge vinst utan för att i sista hand svara för kreditförsörjningen i samhället och därmed sammanhängande angelägenheter. Där andra företag kan utgå från ett vinstsyfte och i den uppnådda vinsten har en mätare på sin effektivitet, kan en centralbank på motsvarande sätt varken finna en målsättning för sin verksamhet och politik eller ett mått på i vad mån denna varit effektiv och riktig. En i en given situation riktig och välmotiverad politik från centralbankens sida kan ena gången leda till ökning av dess vinst men andra gången till en minskning av den. Värdepappersaffärer som led i medvetna marknadsoperationer, s. k. open market-operations, syftande till att i någon riktning påverka likviditetläget i kreditsystemet, *måste* t. ex. som regel leda till bokföringsmässiga vinster eller förluster, men dessa kan i sig aldrig leverera några kriterier för en bedömning av åtgärdernas riktighet. Inom givna gränser, beroende på sammansättningen av dess tillgångar m. m., påverkas centralbankens vinstutfall av den räntenivå, som upprätthålles. Men det behöver inte påpekas, att räntepolitiken aldrig kan få påverkas av hänsyn till sådana överväganden.

Det föregående visar, att en centralbank, oavsett hur ointresserad av vinstaspekten på sin verksamhet den än må vara, kan komma i situationer, då den kan råka ut för både stora vinster och stora förluster och måste ha möjlighet att »tolerera» båda delarna. Det är i och för sig ingenting som

kan betecknas som onormalt eller påkalla särskilda åtgärder, att en centralbank gör stora vinster. Lika litet vore det onormalt eller oroande, om den någon gång träffades av stora förluster. Den enda omedelbara och ofrånkomliga praktiska konsideration, som båda möjligheterna kan ge anledning till är, att centralbanken i tillräcklig grad bör tillåtas att ackumulera vinster för att kunna bära förlusterna.

Till sin samhällsekonomiska innebörd och effekt kan centralbankens vinst närmast jämföras med effekten av statens beskattning. Eftersom centralbankens vinst måste bestridas av någon, representerar den en indragning av köpkraft och en reduktion av den eljest möjliga efterfrågan i samhället. Denna samhällsekonomiska effekt har uppnåtts i och med att vinsten uppstått i centralbanken, och den påverkas icke av att vinsten eventuellt därefter överföres till statsverket. Oavsett andra skäl, som eventuellt kan anses tala för att vinsten bör redovisas över statsbudgeten, kan det sägas, att det ur samhällsekonomiska synpunkter är helt likgiltigt, om vinsten stannar hos centralbanken eller inlevereras till statsverket. Att vinsten inlevereras till statsverket och upptages som inkomst på statens budget, betyder inte så att säga att den ännu en gång med sitt belopp reducerar den totala efterfrågan i samhället, med andra ord att den gör budgeten samhällsekonomiskt sett starkare än vad denna utan denna speciella statsinkomst skulle ha varit. Att utgå från något annat är närmast att göra sig skyldig till vad som skulle kunna kallas en dubbelräkning av centralbankens vinstens samhällsekonomiska effekt. Vinst från centralbanken, som inlevereras till statsverket, betyder aldrig, att vid givna och oförändrade statsutgifter dettas behov av övriga inkomster minskar. Lika litet betyder en sådan inkomstökning, som från centralbanken inlevererad vinst utgör, att statsverket vid givna och oförändrade övriga inkomster får utrymme för en ökning av sina utgifter. Det är — även applicerat på svenska förhållanden — fullt korrekt att säga, att varje statsbudget, som på inkomstsidan upptagit en post av från centralbanken inlevererad vinst, vid oförändrade övriga inkomster och oförändrade utgifter skulle ha varit lika »stark», d. v. s. skulle ha haft exakt samma effekt på den totala samhällsekonomin, även om de ifrågavarande vinstinleveranserna aldrig skett, alltså även om budgeterna därigenom formellt uppvisat en lägre balanseringsgrad. Inte heller skulle vid en sådan politik själva det förhållandet, att de ifrågavarande vinstbeloppen behållits hos centralbanken, ha haft någon annan reell innebörd, än att dennas bokföringssiffror blivit annorlunda och att den efter hand kommit att uppvisa en eventuellt ur andra synpunkter obehövlig och onödigt stark förmögenhetsställning.

För en centralbanks penningpolitiska handlingsmöjligheter och rörelsefrihet kan frågan om dess förmögenhetsställning och tillgångar få betydelse i främst ett avseende. Det är här centralbankens behov att ackumulera och fortlöpande hålla en för dess marknadsoperationer och övriga värdepappersaffärer tillräckligt stor och tillräckligt sorterad värdepappersportfölj, som står i förgrunden.

Det är givetvis främst behovet att effektivt kunna utnyttja det instrument för kreditpolitiken, som marknadsoperationerna erbjuder, som kvantitativt ställer mer avsevärda anspråk på storleken av en nutida centralbanks värdepappersportfölj. Men det förtjänar påpekas, att även de övriga mer eller mindre regelbundet förekommande värdepappersaffärer, som en centralbank får vara beredd att bedriva, även utan att syftet därmed

i första hand är att utöva något egentligt likviditetsreglerande inflytande på marknaden, också måste nämnas i detta sammanhang. En centralbank har anledning att bedriva sådana affärer inte bara som en allmän service åt värdepappershandeln och åt de kreditinstitut, som är engagerade i denna, utan i hög grad utifrån ett kreditpolitiskt intresse. Centralbankens uppgift är här att lämna ett bidrag till vad som med en anglosachsisk term kallas debt management och över huvud taget att »sköta marknaden» för att verka utjämnande på denna, undvika ojämn kursutveckling och störningar i fråga om enstaka papper o. s. v. Även om det är riktigt, att dessa normala värdepappersaffärer icke i första hand och direkt ställer alltför betydande kvantitativa krav på portföljen, ställer de uppenbara krav på den nas sortering och därmed indirekt på dess storlek.

Ser man till de portföljkrav, som i varje fall en mera ambitiöst bedriven likviditetsreglerande politik med marknadsoperationer ställer, blir de kvantitativa aspekterna givetvis helt andra. Även här blir anspråken på portföljens storlek i hög grad bestämda och förstorade av kraven på portföljens sortering. Om det också är riktigt, att det i utlandet finns skolor, som företräder den meningen, att marknadsoperationer kan begränsas till den allra kortaste marknaden torde det med hänsyn till vårt lands förhållanden stå klart, att en sådan begränsad inriktning av politiken icke i alla lägen skulle ge acceptabla resultat. För att kunna medge effektiva operationer över hela fältet, måste portföljen ha — och över perioder som kan innefatta transaktioner, berörande enbart vissa papper, vidmakthållas vid — en sammansättning, som i varje läge är tillräckligt sorterad och differentierad med hänsyn till lånetyper, löptider, konverteringstidpunkter och nominalräntesatser. Med dessa differentieringskrav tillgodosedda bör portföljen sedan totalt sett vara så omfattande, att ibland mycket stora transaktioner skall vara möjliga, även om de måste koncentreras till en begränsad typ av papper. Det sagda gäller redan i fall, då open market-politikens ambitioner begränsar sig till att söka nå en allmän likviditetseffekt. I samma mån som man skulle vilja driva ambitionerna längre än så, t. ex. för att primärt söka lokalisera likviditetseffekten till vissa sektorer av samhällsekonomin eller vissa slag av likviditetsbehållningar, skulle de antydda anspråken bli än mer uttalade.

Applicerar man överväganden som dessa på våra aktuella svenska förhållanden, är det väl berättigat att säga, att riksbankens värdepappersportfölj för närvarande och sedan någon tid tillbaka rätt väl motsvarar de anspråk, som en open market-politik med i varje fall hittillsvarande ambitioner ställer. Har man konstaterat detta, är det också på sin plats att säga, att omdömet inte utan vidare kan göras vidsträcktare än så.

Alla omdömen om en given värdepappersportföljs tillräcklighet eller otillräcklighet för marknadsoperationernas behov måste — även om man, såsom här och i det följande sker, utgår ifrån de rättsliga och institutionella förutsättningarna som givna — med nödvändighet bli relativa. Om en portfölj är tillräcklig eller inte blir beroende inte bara direkt av politikens ambitionsgrad utan givetvis även indirekt av sådana förhållanden som en oviss framtida ekonomisk utveckling, framtida konjunkturförlopp, vilken roll kreditpolitiken kommer att spela i den framtida ekonomiska politiken, o. s. v. I mera begränsad mening blir svaret på frågan beroende av sådana förhållanden som utformningen och handhavandet av statens fortlöpande upplåningspolitik, nämligen i vad mån denna kan samordnas med och

tillgodose även kortsiktigare behov av likviditetsreglering, med andra ord själv fungera som en open market-politik.

Vill man belysa storleksgraden av de transaktioner och därmed av de portföljbehov det *kan* bli fråga om även under sådana väl relativt normala förhållanden, som vi redan haft erfarenhet av, ligger det nära till hands att peka på ett par ännu aktuella, nyss genomförda operationer, som i hög grad är relevanta i sammanhanget, 1960 års investeringsfondsavsättningar och den parallellt därmed genomförda stora direkta statsupplåningen. Investeringsfondsavsättningarna, som under loppet av några månader inbragte och primärt reducerade marknadens likviditet med inemot 900 milj. kr., var i realiteten till allt utom till namnet en stor marknadsoperation, genomförd i stället för av riksbanken av finansdepartementet och med kostnaderna i form av speciella skattekoncessioner belastande statsverket. Den samtidiga statsupplåningen, inalles inbringande mer än 1 200 milj. kr., fyllde likaledes, inte bara i den formella meningen att den långt översteg stadsbudgetens på perioden i fråga belöpande lånebehov, samma likviditetsindragande funktion. Om det skulle ha gällt att åstadkomma en motsvarighet till den genom dessa båda operationer åvägabragta likviditetsindragningen genom marknadsoperationer av centralbanken ensam — något som i och för sig icke skulle ha varit otänkbart — kan det konstateras, att för operationer av denna omfattning får även riksbankens eljest rikliga portfölj anspråkslösare dimensioner.

Det låter sig säga, att operationer av den nyss exemplifierade storleksordningen under förutsättning av en adekvat politik i övrigt knappast annat än undantagsvis skall behöva bli nödvändiga. Men det går samtidigt lätt att peka på skäl, som gör det sannolikt, att anspråken på en framtida likviditetsreglerande open market-politik allmänt sett snarast kan väntas bli större och vanskeligare att motsvara än tidigare. Dit hör inte bara en sådan generell synpunkt, som att ambitionsgraden för den samlade ekonomiska politiken har stegrats med åtföljande stegrade anspråk på alla dess utnyttjade instrument. För speciellt de framtida kraven på en sådan likviditetsreglerande politik, som marknadsoperationer utgör, måste det komma att få en särskild betydelse, att den totala stocken av värdepappersbehållningar i samhället och därmed av den sekundära likviditet, som skall manövreras, för närvarande och med all sannolikhet även fortsättningsvis växer i en takt, som otvivelaktigt kommer att göra uppgiften i framtiden även relativt sett större än den redan nu är. Enbart en sådan omständighet som ATP-fondernas tillkomst och förutsebara ökning kan efter hand väntas medföra problem och uppgifter i detta sammanhang, som kanske i dag icke kan närmare överblickas men som knappast kan negligeras. Skulle nu aktuella överväganden och förestående förhandlingar leda till, att vårt land intimare inlemmas i det europeiska ekonomiska samarbetet med bl. a. friare och framför allt mer omfattande kapitalrörelser mellan även vårt land och omvärlden som följd, skulle också därigenom kraven på vår in-terna likviditetsreglering stegas och kompliceras.

Slutligen får i detta sammanhang observeras, att vad som här sagts om open market-politikens portföljbehov får ses i kombination med gällande sedeltäckningsbestämmelser, som ställer vissa krav på bl. a. riksbankens värdepappersportfölj. Den utelöpande sedelmängden måste nämligen, till den del den icke motsvaras av riksbankens guldbehållning, täckas av utländska valutor, svenska skattkamarväxlar och obligationer och den be-

loppsmässigt mindre betydande utlåningen i form av inrikes växlar, hypotekslån och lån i checkräkning. Överskottet av sådana täckningsgilla tillgångar uppgick vid utgången av 1961 till 2 157 milj. kr. Med hänsyn bl. a. till sedelomloppets starka variation över året och till att riksbankens tillgångar kan påverkas av förändringar i andra skuldposter än utelöpande sedlar, måste en viss och icke alltför obetydlig säkerhetsmarginal av täckningsgilla tillgångar normalt alltid finnas.

Vad som ovan anförts kan sammanfattas på följande sätt. Riksbankens vinster och uppbyggandet av reserver inom banken kan icke bedömas på samma sätt som i vanliga affärsdrivande företag. Självva överförandet av vinstmedel från riksbanken till staten är, under förutsättning att de inte i övrigt påverkar statsverkets vare sig övriga inkomster eller utgifter, neutralt ur samhällsekonomisk synpunkt, men en vinstöverföring skulle verka samhällsekonomiskt försvagande på budgeten, om den ledde antingen till en ökning av statens utgifter eller till en minskning av dess övriga inkomster. Riksbanken behöver reserver för att i allmänt accepterade former kunna bokföringsmässigt möta förluster, som kan uppstå i rörelsen, och uppbyggandet av reserverna bidrager även till att skapa den nödvändiga marginalen vid uppfyllandet av sedeltäckningsbestämmelserna. Den sakligt viktigaste synpunkten i detta sammanhang är emellertid, att riksbanken måste till sitt förfogande ha en tillräckligt stor och differentierad värdepappersportfölj för genomförandet av marknadsoperationer. Flera skäl talar för att kraven i detta avseende i framtiden blir större, än vad som hittills varit fallet.

När fullmäktige efter föregående allmänna diskussion gått att konkret ta ställning till den fråga, som riksbankens vinstutveckling aktualiserat, har fullmäktige kommit till att det finns anledning att nu företaga en översyn av den vinst- och förmögenhetsredovisning, som riksbanken efter de senaste årens bokslut lämnar. Redan den absoluta storlek, som riksbanksvinsten nu uppnått, är sådan att den i mer än ett avseende kan te sig anmärkningsvärd och även inbjuda till missförstånd och felföreställningar, som det rent allmänt kan vara anledning att söka förebygga. Andra speciella skäl att nu upptaga frågan kan anföras. Dels har, som inledningsvis anfördes, under den period, som de senaste åren utgjort, riksbanksvinsten påverkats av särskilda omständigheter, som kan innebära att dess nuvarande storlek bör ses som mer eller mindre tillfällig. Dels har med de bokförings- och vinstdispositionsprinciper, som tillämpats, konventionella avskrivningar och reservavsättningar genomförts i en utsträckning, som gör det tveksamt, om man kan fortsätta med en reservuppbyggnad i vart fall i hittillsvarande former. En del av de överskott, som riksbanken under senare år redovisat, är vidare hänförliga till förhållanden — följd effekter av de tidigare s. k. steriliseringsavsättningarna av statsmedel och av investeringsfondsinsättningarna — som kan sägas inte innefattas av centralbanksverksamhet i traditionell mening och för den skull kunde motivera, att motsvarande vinstbelopp betraktades för sig vid bedömningen av den föreliggande frågan. Även om fullmäktige i det föregående sökt kvalificera bedömningarna av behoven av värdepapper för riksbankens operationer, står det slutligen klart, att den andel av dess nuvarande portfölj, som skattkammarväxlarna representerar, är onödigt stor och kan nedbringas.

Under sin prövning av föreliggande och för frågans bedömning relevanta omständigheter har fullmäktige kommit till att vissa engångsdispositioner

med avseende på riksbankens nuvarande förmögenhetsställning och därmed på dess framtida vinstkapacitet är försvarliga och motiverade, och fullmäktige framlägger i det följande förslag härom. Vid utformningen av dessa förslag har fullmäktige eftersträvat, att de föreslagna dispositionerna i minsta möjliga grad skall inverka begränsande på riksbankens framtida penningpolitiska rörelsefrihet och på de i fortsättningen disponibla resurserna för dess operationer. Både av skäl, som framgått av det föregående och med hänsyn till ovissheten, huruvida en sådan höjning kunde bli bestående över någon längre tid, har fullmäktige avvisat tanken på en direkt höjning av det till statsverket årligen inlevererade beloppet av riksbankens vinst. Fullmäktige har ansett, att det över statsbudgeten inlevererade årliga vinstbeloppet bör hållas i görligaste mån stabilt och i varje fall för närvarande icke höjas utöver nuvarande nivå. Fullmäktige föreslår emellertid en annan åtgärd, som indirekt verkar minskande på statens ränteutgifter och som så till vida är liktydig med en engångsfastställd men permanent ökning av det inlevererade vinstbeloppet, lika stor som den ifrågavarande räntelättnaden.

Förslaget är, att riksbanken sättes i tillfälle, att genomföra en engångsavskrivning av sin fordran på staten med 500 milj. kr., så utformad att vid ett tillfälle då skattkamarväxlar för nämnda belopp förfaller, sådana växlar utan motprestation överlämnas till riksgäldskontoret. Det framgår redan av vad fullmäktige förut anfört om den samhällsekonomiska innebörden av en vinst- och förmögenhetsöverflyttning från centralbanken till statsverket, att fullmäktige ansett, att det ifrågavarande beloppet icke bör överföras som en över statsverkets driftbudget redovisad vanlig vinstinleverans.

Ehuru fullmäktige i och för sig bedömt det möjligt att genom dispositioner av nu ifrågavarande slag acceptera en viss ytterligare begränsning av riksbankens framtida vinster, har fullmäktige mot bakgrunden av överväganden, som redovisats i dess föregående diskussion av portföljbehoven för marknadsoperationer, för närvarande icke ansett sig kunna gå längre än till angivna 500 milj. kr. i fråga om ett definitivt »utsläckande» av tillgångar i riksbankens värdepappersportfölj.

Under prövningen av det föreliggande ärendet har för fullmäktige aktualiserats en annan fråga, som syntts kunna sammankopplas med den här föreliggande på ett sätt, som kunde underlätta ett tillgodoseende av de båda syften som är aktuella. Sveriges Riksbank kan inom några få år, 1968, fira sitt 300-årsjubileum. Den hör till de äldsta av våra nu verkssamma offentliga institutioner, och den intar även internationellt en unik position inte blott som den äldsta centralbanken i världen utan även som den centralbank som haft en speciell och genom hela sin verksamhetstid i stort sett oförändrad organisation, från början ägd av och anknuten till landets parlament. Även med all vederbörlig hänsyn tagen till att det knappast i första hand tillkommer nutida, mer eller mindre tillfälliga företrädare för riksbanken att uttala sig om dess roll och insatser under 300 år av vårt lands historia, och till att en sådan värdering inte hör hemma i ett sammanhang som detta, bör det kunna tagas som givet att ett så speciellt jubileum, som det här är fråga om, bör bli uppmärksammat och celebrerat på något sätt, som är riksbankens ställning och långa historia värdigt. Det skulle vara en tilltalande tanke, att till bankens jubileum avdela och reservera en anseelig del av det vinstöverskott, som riksbanken i dag kan

sägas förfoga över, för att grunda en stor donation till hugfästade av riksbankens 300-åriga tillvaro och samtidigt till främjande av ett angeläget nationellt ändamål. Förverkligad på ett med hänsyn till de föreliggande omständigheterna adekvat sätt, skulle en sådan tanke kunna bidra till att åvägabringa den vinstreglering för riksbankens vidkommande, som förhållandena aktualiserat, och samtidigt gå fri från invändningar, som andra alternativa vinst- och förmögenhetsdispositioner skulle möta.

Med hänsyn till sin tidigare bedömning finner fullmäktige det emellertid nödvändigt, att riksbanken behåller en åtminstone supplementär dispositionsrätt över de värdepapperstillgångar, som komme att bilda den tänkta donationen. Dispositionen finge därför genomföras på ett sätt, som tillgodoser detta krav. Riksbanken kunde redan nu avdela sådana tillgångsposter, motsvarande donationsbeloppet, men förvaltningen av dem, ehuru avskild från riksbankens övriga rörelse och bokföring, borde även i fortsättningen handhas av riksbanken, som därvid skulle tillförsäkras rätt att vid behov utnyttja den ifrågavarande portföljen för sina marknadsoperationer och över huvud taget för sådana byten av värdepapper och liknande transaktioner, som riksbankens rörelse kunde göra erforderliga. Självfallet skulle formerna för riksbankens supplementära dispositionsrätt till den blivande donationens värdepappersportfölj göras sådana, att den icke kunde lädera donationens vare sig förmögenhets- eller avkastningsintressen.

En förmögenhets- och vinstdisposition av detta slag skulle ha — förutom det ideella värde, som knyter sig till den därigenom möjliggjorda jubileumsdonationen — den fördelen, att riksbanken icke definitivt berövades möjligheten att vid behov utnyttja den mot donationen svarande värdepappersportföljen. Den skulle därtill — om, som här förutsattes, donationens medel icke började utnyttjas förrän tidigast från och med jubileumsåret — dessförinnan icke ge upphov till några som helst inkomsteffekter i samhället. Genom att de blivande donationsmedlen genast flyttades ut ur riksbankens rörelse och bokföring, skulle emellertid bankens tillgångar och vinst omedelbart påverkas i sänkande riktning. Om de avdelade medlen hålles placerade i samma slags tillgångar som riksbankens egen värdepappersportfölj omfattar och deras avkastning fram till 1968 oavkortad lades till kapitalet, skulle hela transaktionen ej heller ur kreditpolitiska synpunkter medföra några komplikationer. Om slutligen som också förutsattes, donationen efter 1968 disponerades så, att endast högst dess löpande avkastning årligen utnyttjades, skulle även efter denna tidpunkt inkomsteffekterna vara begränsade och i varje fall med nuvarande tidsdistans negligerbara.

Utifrån nu angivna synpunkter har fullmäktige sålunda funnit sig böra föreslå, att, jämte förut föreslagna engångsavskrivning av riksbankens skattkammarväxelfordran på staten med 500 milj. kr., värdepapper ur riksbankens portfölj för ytterligare 250 milj. kr. avdelas för att fram till 1968 av riksbanken förvaltas i särskild ordning i syfte att då, tillhoppa med under tiden ackumulerad avkastning å beloppet, bilda en donation i samband med riksbankens 300-årsjubileum. Bankofullmäktige bör därvid bemyndigas att efter överväganden rörande den lämpliga sammansättningen av bankens egen värdepappersportfölj, till den blivande donationen överlämna även andra värdepapper än skattkammarväxlar, varvid av praktiska skäl avräkningen bör ske till riksbankens gällande bokföringskurser, även om i vissa fall dessa kommer att något avvika från de aktuella marknadsvärdena.

De avdelade medlen bör enligt fullmäktiges mening såväl före som efter 1968 förvaltas av riksbanken och hållas placerade i samma slags svenska värdepapper som riksbanken håller i sin egen portfölj. Bankoutskottet och riksdagen skall äga samma rätt till kontroll över denna förvaltning som över riksbankens egen rörelse. Från och med att donationen 1968 gjorts tillgänglig för sitt ändamål, får högst den årliga avkastningen disponeras av en särskild styrelse som utses och enligt bestämmelser som fastställs i en ordning, vartill fullmäktige i det följande återkommer.

För att bereda riksbanken tillfälle att vid behov för sin rörelse och sina marknadsoperationer utnyttja i donationens portfölj ingående värdepapper, skall riksbanken efter egen diskretion vid varje tidpunkt såväl före som efter 1968 äga rätt att genom byten mot andra värdepapper eller på annat sätt, inklusive mot egna räntebärande förbindelser, förvärva värdepapper från donationens portfölj, allt med iakttagande av att varje sådan transaktion skall genomföras utan förfång för den blivande donationens egenoms- och avkastningsintressen, sådana dessa marknadsmässigt låter sig bestämma vid transaktionstillfället. Genom riksbankens operationer eller övriga kreditpolitiska åtgärder föranledda förändringar i marknadsvärdet av donationens portfölj skall icke i någondera riktningen kunna utgöra grund för kompensations- eller liknande anspråk i mellanhavandena mellan riksbanken och den särförvaltade donationen.

Beräffande den föreslagna donationens ändamål, önskar fullmäktige — som i det följande avger förslag om den ordning, i vilken närmare bestämmelser härom och om donationens framtida handhavande i övrigt, alltså vad gäller annat än riksbankens handhavande av dess medelsförvaltning, skall utarbetas och fastställas — i detta sammanhang endast föreslå följande. Donationens framtida avkastning bör användas till att i vidsträcktaste mening, utan begränsningar till vissa ämnesområden eller vissa slag av kostnader, främja och understödja till Sverige anknuten vetenskaplig forskning, varmed avses antingen i Sverige av svenskar och utlänningar eller i utlandet av svenskar bedriven sådan forskning. Fullmäktige, som i sitt ställningstagande här väglets enbart av riktpunkten, att den föreslagna donationen i sista hand bör komma hela vårt land till godo och samtidigt avse ett ändamål, i fråga om vilket en insats av detta speciella slag både kan motiveras vid sidan om existerande parallella ansträngningar och lova att ge märkbara och påtagliga resultat, anser sig kunna avstå från att i vidare mån motivera detta sitt förslag.

Fullmäktige anser, att det bör ankomma på en vidare krets av personer än fullmäktige själva att närmare utforma riktlinjer och bestämmelser för den föreslagna donationen, och föreslår att riksdagen vid bifall i övrigt till fullmäktiges här anmälda förslag ville besluta uppdraga åt en särskild riksdagens kommitté att utarbeta och framlägga förslag till sådana riktlinjer och bestämmelser. Med hänsyn till den särskilda nationella karaktär, fullmäktige önskat ge åt den föreslagna jubileumsdonationen, tar sig fullmäktige friheten föreslå, att statsministern kallas att vara ordförande för denna kommitté, och att därjämte ytterligare någon företrädare för regeringen får ingå i kommittén. Med hänsyn vidare till den nödvändiga samordningen av riksbankens medelsförvaltning för donationens räkning med donationens handhavande i övrigt synes jämväl någon eller några företrädare för bankofullmäktige böra ingå i kommittén.

Enligt fullmäktiges mening bör den föreslagna kommittén icke bindas av

särskilda direktiv i vidare mening än som framgått av denna framställning och som naturligen följer av uppdragets art att framlägga erforderliga förslag beträffande donationens framtida utnyttjande och handhavande. Kommittén bör redovisa sina förslag direkt till riksdagen, på vilken det bör ankomma att fatta beslut i frågan.

Fullmäktige har intet att erinra mot att eventuella kostnader i samband med kommitténs arbete belastas riksbanken.

Fullmäktige vill i detta sammanhang erinra om att 1952 års riksdag (BoU:s utlåtande nr 35) godkände ett principförslag från fullmäktige om att avbetalningslånefonden skulle avvecklas som statlig lånefond och att låneverksamheten i stället, liksom tidigare varit fallet, skulle bestridas med riksbankens egna medel. Av olika skäl har någon återbetalning av överfonden anvisade medel icke kommit till stånd. Fullmäktige har för avsikt att nu ånyo pröva frågan om en återbetalning till statsverket av ifrågavarande medel och när så skett återkomma med förslag i ärendet.

I samband med dispositionen av 1961 års vinst vill fullmäktige slutligen erinra om att frågan om riksbankshusets framtida användning aktualiserats bl. a. genom uttalande av riksdagens revisorer, och att man bör räkna med möjligheten att riksbanken inom en relativt nära framtid blir tvingad att anskaffa en ny fastighet för huvudkontoret. Med tanke på de betydande kostnader som kan uppkomma härvid, vill fullmäktige föreslå att redan av 1961 års vinst 50 milj. kr. avsättes till en byggnadsfond.

De av fullmäktige ovan föreslagna åtgärderna torde lämpligen kunna genomföras på följande sätt. 1961 års bankovinst disponeras i sedvanliga former, varvid 50 milj. kr. inlevereras till statsverket, 50 milj. kr. överföres till den nyssnämnda byggnadsfonden och 130 milj. kr. överföres till kursdifferenskontot. För avskrivning av riksbankens fordran på staten och avsättning till den blivande jubileumsdonationen disponeras den 1961 gjorda avsättningen för särskild nedskrivning å statspapper och ett erforderligt belopp av å kursdifferenskontot stående medel. Efter avskrivning på 500 milj. kr. och fondavsättning på 250 milj. kr. skulle på kursdifferenskontot kvarstå ca 140 milj. kr. Åtgärderna i samband med användandet av föregående års bankovinst får vidtagas i vanlig ordning, då riksdagens beslut föreligger, och övriga här nämnda dispositioner så snart som möjligt därefter, sedan erforderliga förberedelser hunnit vidtagas.

Under hänvisning till det anförda får fullmäktige hemställa, att bankoutskottet ville föreslå riksdagen besluta

dels att av riksbankens tillgängliga vinstmedel

a) ett belopp av 50 000 000 kronor skall inlevereras till statsverket under budgetåret 1961/62,

b) ett belopp av 50 000 000 kronor skall överföras till en riksbankens byggnadsfond,

c) ett belopp av 130 000 000 kronor skall överföras till kursdifferenskontot,

d) återstående belopp 814 121 kronor 22 öre skall kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel;

dels att därefter av de medel som avsatts för särskild nedskrivning på obligationer och av på kursdifferenskontot inestående medel

a) ett belopp av 500 000 000 kronor avskrivs å riksbankens fordran på svenska staten, varvid skattkammарväxlar på detta belopp utan likvid överlämnas till riksgäldskontoret,

b) ett belopp på 250 000 000 kronor i enlighet med vad som ovan sagts avsättes till en särskild riksbankens blivande jubileumsdonation till främjande av till Sverige anknuten vetenskaplig forskning, att avskild från riksbankens rörelse i övrigt enligt ovan angivna riktlinjer förvaltas av riksbanken,

c) återstående belopp får kvarstå å kursdifferenskontot;

dels ock att i enlighet med vad ovan anförts uppdraga åt en särskild riksdagens kommitté att utreda och för riksdagen framlägga förslag till närmare bestämmelser rörande riksbankens förutnämnda jubileumsdonations handhavande och utnyttjande.

Stockholm den 1 mars 1962

Å Fullmäktiges vägnar:

PER EDVIN SKÖLD

/ Karin Winberg